Ο Άγιος Νικάνωρ και το Μοναστήρι του στη Ζάμπορδα (Φώτης Κόντογλου)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 7 Αυγούστου, 2008

Παράξενο πράγμα φαίνεται στη σημερινή γενεά το να καταγίνεται κανένας με τη θρησκεία και με τους αγίους. Αυτά τα θεωρούνε προλήψεις οι σημερινοί άνθρωποι, ζαλισμένοι από την επιστήμη.
Ωστόσο, στην Ευρώπη, που στάθηκε η μάνα της επιστήμης και το σχολειό της αθεΐας, υπάρχουνε πολλοί άνθρωποι από την τάξη των σπουδασμένων, που γυρεύουνε να βρούνε κάτι αλλοιώτικο από την ανθρώπινη γνώση, και ψάχνοντας, φτάνουνε στη θρησκεία. Η ταραχή, η αβεβαιότητα κ' η αγωνία βασανίζουνε τους σημερινούς ανθρώπους και δεν τους αφήνουνε να ησυχάσουνε, γιατί, κατά τον Σολομώντα "ο προστιθείς γνώσιν προστίθησιν άλγημα", δηλ. "όποιος πληθαίνει τη γνώση του πληθαίνει τον πόνο του".
Πολλοί, λοιπόν, απ' αυτούς τους θαλασσοδαρμένους που τους βασανίζει η πνευματική ανεμοζάλη και δεν αφήνει το πνεύμα τους και την καρδιά τους να γαληνέψουνε, ύστερα από πολλά περιπλανέματα, σαν εκείνον τον Οδυσσέα, βρίσκουνε το λιμάνι της θρησκείας και μπαίνουνε μέσα για να συνεφέρουνε και να αναπαυτούνε. Αυτό που έχει μεγάλη σημασία για μας τους Έλληνες, είναι τούτο: Πως οι τέτοιοι πνευματικά καραβοτσακισμένοι καταφεύγουνε οι περισσότεροι στην Ορθοδοξία, και νοιώθουνε μεγάλη χαρά κι' ανακούφιση σαν την ανακαλύψουνε. Γιατί η Ορθοδοξία είναι η αληθινή θρησκεία του Χριστού, η απαραμόρφωτη, και για τούτο έχει μέσα της την ειρήνη, κι' όλα της είναι γαληνεμένα κ' ειρηνικά, κι' αυτή την ειρήνη τη μεταδίνει και σε όσους πάνε κάτω από τις φτερούγες της. Η Ορθοδοξία έχει το άγιον Πνεύμα, που λέγεται Παράκλητος, δηλαδή Παρηγορητής.
Αλλά τι είναι η Ορθοδοξία; Ημείς οι ίδιοι, που λεγόμαστε Ορθόδοξοι, δεν τη γνωρίζουμε, κι' ούτε είμαστε σε θέση να νοιώσουμε τα ουρανόσταλτα δώρα της. Γι' αυτό δεν γνωρίζουμε και τους αγίους που την καταστολίσανε.
Ένας απ' αυτούς τους άγνωστους αγίους είναι κι' ο άγιος Νικάνωρ, που θέλω να γράψω σήμερα για το βίο του και για το μοναστήρι του, και που η μνήμη του γιορτάζεται στις 7 Αυγούστου.

Ο όσιος Νικάνωρ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη στα 1491, δηλαδή 38 χρόνια ύστερ' από το πάρσιμο της Πόλης από τους Τούρκους.
Κατά το συναξάρι του, η μητέρα του Μαρία ήτανε στείρα και τον γέννησε σε περασμένη ηλικία, ύστερ' από ένα όνειρο που είδε.
Από μικρός αγαπούσε τη θρησκεία, όπως οι περισσότεροι άγιοι. Σαν πεθάνανε οι

γονιοί του, μοίρασε στους φτωχούς όσα κληρονόμησε, κ' έγινε μοναχός με τόνομα Νικάνωρ, από Νικόλας που λεγότανε πρωτύτερα.
Κ' επειδή ζούσε με πολλή αρετή και θεοσέβεια, ο τότε μητροπολίτης της Θεσσαλονίκης Ευστάθιος τον χειροτόνησε διάκο κ' ύστερα ιερέα, και τον διώρισε τυπικάρη στη μητρόπολη, έχοντας κατά νου να τον κάνη διάδοχό του στο θρόνο της Θεσσαλονίκης.
Αλλά ο Νικάνωρ δεν αγαπούσε τ' αξιώματα, ας ήτανε κ' εκκλησιαστικά, κι' ο πόθος του ήτανε να αποτραβηχτή σ' έναν τόπον ήσυχον για να ζήση αφοσιωμένος στο Θεό.
Μια νύχτα, εκεί που έκανε την προσευχή του, άκουσε μια φωνή από τον ουρανό που τούλεγε να πάγη στο βουνό του Καλλιστράτου κ' εκεί να καλογερέψη.
Σημείωσε πως σ' εκείνο το βουνό ήτανε τον παλιόν καιρό ένα ασκηταριό που τόχανε χαλάσει οι Βούλγαροι προ πολλά χρόνια.
Έφυγε, λοιπόν, ο άγιος από τη Θεσσαλονίκη μ' ένα παλιόρασο από γιδότριχα, και τράβηξε να πάγη σε κείνο το βουνό. Στο δρόμο, δίδασκε τους απελπισμένους χριστιανούς, που τότε πρωτοδοκιμάζανε την τούρκικη σκλαβιά. Πέρασε από τη Βέρροια, από την Κοζάνη, από τα Σέρβια, κι' απ' άλλα χωριά, στηρίζοντας τους χριστιανούς στην πίστη τους, ώς που έφτασε στο κακοτράχαλο βουνό του Καλλιστράτου, που το λένε σήμερα Ζάμπορδα. Το λέγανε του Καλλιστράτου από έναν ασκητή Καλλίστρατο που είχε ασκητέψει μέσα σε μια σπηλιά.
Κατά πρώτο ανακαίνισε αυτό το χαλασμένο μοναστήρι του αγίου Γεωργίου που βρισκότανε στην ακροποταμιά του Αλιάκμονα. Σ' αυτό το ασκητήριο κάθισε ολομόναχος επί 16 χρόνια. Κατόπι, τον βοηθήσανε δυο ευσεβέστατοι εμπόροι δίνοντάς του πολλά χρήματα, και μ' αυτά έχτισε στην κορυφή του βουνού το μοναστήρι, που το αφιέρωσε στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος, επειδή είχε βρη μια παλιά εικόνα της Μεταμορφώσεως θαμμένη μέσα στη γη από τον καιρό των εικονομάχων.
Πλήθος άνθρωποι προστρέξανε να καταφύγουνε σε κείνη την πνευματική μάνδρα. Το μικρό ποίμνιο γρήγορα πλήθυνε, και με την αυστηρή κυβέρνηση του αγίου καταστάθηκε μια μικρή αγγελική πολιτεία. Κατά τον ποιμένα, έγινε και το ποίμνιο. Οι πατέρες δουλεύανε για τη συντήρησή τους, άλλος σκάβοντας, άλλος φυλάγοντας τα γίδια, άλλος αλέθοντας στο χερόμυλο, άλλος φιλοτεχνώντας το εργόχειρό του. Η θροφή τους ήτανε χόρτα, ψωμί και λίγο κρασί για να στηρίζουνται. Ο άγιος Νικάνωρ, μ' όλο που εγέρασε παράκαιρα, έδινε το παράδειγμα με τη νηστεία και με τη σκληραγωγία του κορμιού του. Το αληθινό έργο τους ήτανε οι αδιάκοπες προσευχές κ' οι αγρύπνιες. Παρακαλούσανε το Θεό για τη σωτηρία όλων των χριστιανών και για την ανακούφιση των Γραικών που τους είχε αποκάτω από το μαχαίρι του το νεοφερμένο γένος των Τούρκων.
Απ' όλη τη Μακεδονία προστρέχανε για να βλογηθούνε από τον Άγιο. Το μοναστήρι του ήτανε για τον απελπισμένον κόσμο σαν πύργος ακατάλυτος της πίστης και της ελπίδας, σε κείνα τα μαύρα χρόνια.
Αφού, λοιπόν, έζησε θεάρεστα ο Άγιος όσο ήτανε διωρισμένο από το Θεό, κι' αφού άφησε στους μαθητάδες του τις σύντομες κι' απλές παραγγελιές του, και βλόγησε

τους μοναχούς και τους λαϊκούς που δράμανε από τα γύρω μέρη, κοιμήθηκε, ο δίκαιος, ο ταπεινός μαθητής του Χριστού, ο κουρασμένος εργάτης του αμπελώνος του, που στερήθηκε τον ψεύτικον κόσμο για Κείνον που σταυρώθηκε για να χαρίση τον αληθινόν σ' όσους τον πιστεύουνε. Παράδωσε το πνεύμα του στον Κύριο στις 7 Αυγούστου 1549, σε ηλικία 58 χρονών.
Το αγιασμένο λείψανό του θάφτηκε στο παρεκκλήσι του τιμίου Προδρόμου, κι' ο τάφος του σώζεται ώς τα σήμερα. Πλήθος θαύματα γινήκανε κατά καιρούς από το σκήνωμα, και γίνονται ώς τα σήμερα.
Αυτό το μοναστήρι ανέβηκε σε μεγάλη ακμή, κυβερνημένο από άξιους πατέρες, και βοήθησε πολύ τα γύρω χωριά στις δύσκολες περιστάσεις του τότε καιρού. Κοντά στ' άλλα, σπούδασε παιδιά, υποστήριξε σχολειά, κ' έτσι συνείργησε κατά πολύ στο να μη χαθή η γλώσσα μας. Τ' αγιασμένο θεμέλιο, που έβαλε απάνω σε κείνη την αετοράχη ο άγιος Νικάνορας, στάθηκε κατά κείνα τα βασανισμένα χρόνια η κιβωτός της θρησκείας και του εθνισμού για τον Ελληνισμό της Δυτικής Μακεδονίας.
Μα τώρα, με τον ανεμοστρόβιλο που πήρε τα μυαλά μας, όλα τα ξεχάσαμε, όλα τα τίμια και τα ελληνικά, σαν να στόμωσε το μνημονικό μας. Σήμερα βλέπουμε να καλοπεράση το κορμί μας, και χέρσωσε η ψυχή μας, κ' η γλυκόλαλη βρυσούλα της θύμησης, που δρόσιζε άλλη φορά την καρδιά μας, στέρεψε, και καταντήσαμε ένας ξέρακας, στολισμένος με ψεύτικες πρασινάδες και με ψεύτικα λουλούδια. Αντί ν' αγαπήσουμε σήμερα περισσότερο αυτά τα πράγματα, εμεις τα σιχαθήκαμε, σαν το γυιο, που άμα τον πλανέψη καμμιά πονηρή γυναίκα, ξεχνά τη μάνα του, και μάλιστα τη σιχαίνεται την κακομοίρα, και τη βλαστημά, και δεν θέλει να την ξέρη.
Έτσι γινήκαμε κ' εμείς οι σημερινοί Έλληνες. Πήρανε τα μυαλά μας οι ξενόφερτες νεράιδες, κι' αρνηθήκαμε το γάλα της μάνας μας. Γινήκαμε αναίσθητοι κι' αχάριστοι. Καταφρονούμε τη φτωχή μα πονετικιά πατρίδα μας, γινήκαμε αδιάφοροι για τη θρησκεία μας, και περιπαίζουμε εκείνους που τιμούνε ακόμα τ' αγιασμένα θεμέλια της φυλής μας και κάνουνε τρισάγιο απάνω στα χορταριασμένα μνήματα των πατεράδων μας, και τους λογαριάζουμε για κοιμισμένες ψυχές, για θρησκόληπτους παληοημερολογίτες, για παλιοκάραβα πεταμένα απάνω στην ξέρα, σε καιρό που αποπάνω τους πετάνε τ' αεροπλάνα και σφεντονίζουνται οι ρουκέττες για το φεγγάρι.
Ω! Καλότυχες οι γλώσσες που μπορούνε να πούνε στα σημερινά χρόνια μαζί με τον Δαυΐδ: "Αγαθόν μοι, Κύριε, ότι εταπείνωσάς με, όπως αν ίδω τα θαυμάσιά σου. Απόστρεψον τους οφθαλμούς μου, του μη ιδείν ματαιότητας, εν τω μνησθήναι με των αγαπητών μου. Κύριος γινώσκει τους διαλογισμούς των ανθρώπων ότι εισί μάταιοι. Μακάριος άνθρωπος, ον αν παιδεύσης, Κύριε, του πραΰναι αυτόν αφ' ημερών πονηρών. Ηγρύπνησα και εγενόμην ως στρουθίον μονάζον επί δώματος".
Το μοναστήρι της Ζάμπορδας, που ίδρυσε ο άγιος Νικάνορας, είναι χτισμένο απάνω σ' ένα μικρό κι' απόγκρεμνο βουνό που το λέγανε Όρος του Καλλιστράτου, ένα βουνόπουλο μυτερό, κολλημένο απάνω στο μεγάλο βουνό που το λένε Βέρμιο. Τόνομά του το πήρε από ένα χωριό Ζάμπορδα που βρισκότανε άλλη φορά εκεί κοντά, μα που τώρα δεν υπάρχει.

Από τα Γρεβενά κι' από τη Σιάτιστα είναι μακριά ώς δέκα ώρες με το μουλάρι, κι' ώς δώδεκα από την Κοζάνη. Βρίσκεται αποκάτω από το βουνό Βουνάσα, απάνω στο στρίψιμο που κάνει ο ποταμός Αλιάκμονας, τραβώντας κατά τα Σέρβια, σε μια ώρα απόσταση από το χωριό Ελάτη. Το Καλλίστρατο είναι χωρισμένο από τη Βουνάσα με μια στενή κι' άγρια κλεισούρα, και κει μέσα τρέχει ο ποταμός.
Το βουνό είναι δασωμένο. Το μοναστήρι είναι χτισμένο απάνω στην κορφή του, κι' ασπρίζει από μακριά σαν κάστρο. Η τοποθεσία του έχει πολλή μεγαλοπρέπεια κι' αγιοσύνη.
Σαν ανεβή κανένας απάνω, βλέπει πως το βουνό είναι χερσόνησο, κομμένο από τα γύρωθε βουνά, γιατί από τις τρεις μεριές το περιζώνει ο ποταμός, παρεχτός από το βορειοανατολικό μέρος που απομένει μοναχά ένα στενό μπάσιμο. Από κει πιάνει ένα καλντερίμι π' ανεβαίνει ώς την εξώπορτα του μοναστηριού. Το μοναστήρι είναι καστρογυρισμένο, με μπεντένια και με ζεματίστρες, γιατί σε κείνον τον καιρό οι ληστές ήτανε πολλοί, και το μέρος έρημο κι' άγριο, αφού και τώρα είναι τέτοιο. Κι' αληθινά, τα γύρω χωριά χαλαστήκανε όλα από τους Τουρκαρβανίτες και φαίνουνται ακόμα τα θεμέλια κ' οι σωριασμένες πέτρες, και μοναχά το μοναστήρι σώζεται, παραπάνω από πεντακόσια χρόνια.
Κάτω, κοντά στο λαιμό, βρίσκεται σαν ένα μοναστηράκι, με κελλιά και με την εκκλησιά του Αγίου Δημητρίου, και το λένε "Γυναικείο", όχι γιατί έχει μέσα καλογρηές, αλλά γιατί εκεί κάθουνται οι γυναίκες που πάνε για προσκύνημα και κει εκκλησιάζονται, επειδή είναι απαγορευμένο να ανεβαίνουνε γυναίκες στο μοναστήρι, κατά τη διαθήκη του αγίου.
Σαν έμπη κανένας στην αυλή του μοναστηριού από τη χαμηλή πόρτα, πούναι καπλαντισμένη με λαμαρίνες, βρίσκεται σ' έναν αυλόγυρο πούναι στρωμένος με ποταμολίθαρα. Στη μέση είναι χτισμένη η εκκλησιά, και γύρω της τα κελλιά.
Η εκκλησιά είναι με τρούλλο, κ' είναι απέξω πλουμισμένη με κεραμίδια. Μπαίνοντας στο νάρθηκα, βλέπουμε πως είναι ζωγραφισμένος με τα θαύματα του Αγίου από ένα ζωγράφο από τη Σέλιτσα, στα 1835, στο ύφος που είχανε οι Σαμαρινιώτες κ' οι Καλλαρυτινοί αγιογράφοι. Στο προσκυνητάρι βρίσκεται η εικόνα του αγίου Νικάνορα.
Από το νάρθηκα μπαίνει κανένας στο καθολικό, πούναι σκοτεινό και καπνισμένο, και μοσκοβολά από το κερί, από το λάδι κι' από το λιβάνι. Το τέμπλο είναι από σκαλισμένο ξύλο χρυσωμένο, με δυο-τρία καντήλια αναμμένα.
Οι τοιχογραφίες είναι μαύρες από την πολυκαιρία κι' από τον καπνό. Τ' αναλόγια και τα προσκυνητάρια είναι πλουμισμένα με φίλντισι. Μέσα στο άγιο Βήμα είναι φυλαγμένη η εικόνα της Μεταμορφώσεως, που είχε βρη ο Άγιος, καθώς και τα λείψανά του μέσα σε ασημένιες λειψανοθήκες.
Δίπλα στο νάρθηκα βρίσκεται το παρεκκλήσι του τιμίου Προδρόμου, και κει είναι ο τάφος του Αγίου.
Η Τράπεζα του μοναστηριού σώζεται ακόμα, κ' είναι αγιογραφημένη με καλή αγιογραφία. Δίπλα της είναι το μαγειρείο με το μεγάλο τζάκι, που ανάβανε φωτιά οι πατέρες για να ζεσταθούνε το χειμώνα, που κάνει πολύ κρύο σ' αυτά τα βουνά. Αυτά

στέκουνται όπως ήτανε στον καιρό που χτίσθηκε η μονή από τον Άγιο.
Σήμερα αυτό το σεβάσμιο μοναστήρι βρίσκεται σε κακή κατάσταση, λησμονημένο και μισορεπιασμένο. Έχει όλους-όλους τρεις καλόγερους μαζί με δυο-τρεις παραγυιούς.
Έχει και πέντε εξωκλήσια. Το πιο αξιοπρόσεχτο είναι το κοιμητήρι, στόνομα των Ταξιαρχών, κατάγραφο από αγιογραφίες "δια χειρός Γεωργίου Ζωγράφου και υιού αυτού Εμμανουήλ εκ Σελίτζης. 1835, Ιουνίου 14".
Στη μεριά του βουνού που κοιτάζει κατά το βασίλεμα του ήλιου, απάνω από το ποτάμι, βρίσκεται μια σπηλιά, σε μια θέση πολύ απόγκρεμνη, κρεμάμενη απάνω από την άβυσσο. Αυτό είναι το ασκητήριο που ασκήτεψε επί δεκαέξι χρόνια ο άγιος Νικάνορας.
Εκεί απάνω είναι χτισμένο ένα μικρό μοναστηράκι, με την εκκλησιά του αγίου Γεωργίου και με δυο κελλιά, τόνα πάνω από τ' άλλο, σαν περιστεριώνας.
Απορεί άνθρωπος και τρομάζει πώς ανέβαινε εκεί απάνω ο άφοβος ασκητής! Και πώς δουλέψανε κρεμάμενοι στον αγέρα οι μαστόροι που χτίσανε την εκκλησιά και τα κελλιά!
Στ' ασκηταριό κουβαλούσανε οι πατέρες τα κειμήλια της μονής για να τα φυλάξουνε, όποτε κιντυνεύανε, ακροπατώντας ξυπόλητοι στα σπασίματα του βράχου κ' έχοντας τους τορβάδες κρεμασμένους στο λαιμό τους.
Το μοναστήρι του αγίου Νικάνορα ήτανε ξακουσμένο σε κείνα τα χρόνια. Η τάξη του ήτανε πολύ αυστηρή. Σώζεται ακόμα ένα μπουντρούμι που κατεβάζανε τους τιμωρημένους καλόγερους.
Με σκληραγωγία κ' υπακοή ζούσανε όχι μοναχά οι πατέρες, αλλά κ' οι νέοι παπάδες που χειροτονούσε ο μητροπολίτης Γρεβενών, γιατί στο μοναστήρι μαθαίνανε την τάξη της εκκλησίας. Εκεί μαθαίνανε και την ψαλτική, και βγαίνανε ψάλτες που ήτανε σοφοί στην τέχνη τους.
Παρεκτός απ' αυτά, το μοναστήρι βοηθούσε όλη κείνη την περιφέρεια σε κάθε ανάγκη που είχανε οι σκλαβωμένοι, όπως έγραψα παραμπροστά. Και κατά πόσο ήτανε φημισμένο, φαίνεται από έναν κώδικά του πούχει γραμμένους δωρητές Μακεδόνες, Ηπειρώτες, Αρβανίτες, Θεσσαλούς, Ρουμελιώτες, Σαλονικιούς, Θρακιώτες, Κωνσταντινουπολίτες, Μικρασιάτες, Φιλιππουπολίτες, Εφτανησιώτες, Έλληνες της Ρουμανίας και της Σερβίας.
Το μοναστήρι της Ζάμπορδας στάθηκε ακατάλυτος πύργος, τείχος και εδραίωμα της Ορθοδοξίας καταπάνω στους μωχαμετάνους. Αν δεν υπήρχε αυτό το θεοσκέπαστο φρούριο, θα τούρκευε όλη η Μακεδονία.
Κατά το μακεδονικόν αγώνα η Ζάμπορδα ξακούστηκε πάλι σαν κιβωτός της ελευθερίας καταπάνω στους τυράννους. Εκεί βρίσκανε καταφύγιο οι Έλληνες οπλαρχηγοί, προπάντων ο καπετάν Βρόντας ή Βασίλης Παπάς.
Άλλη φορά αυτό το μοναστήρι είχε πολλά κειμήλια, αρχαία εικονίσματα, σταυρούς, εξαφτέρουγα, δισκοπότηρα, άμφια, ένα χρυσοκέντητον επιτάφιο και πολλά βιβλία. Λένε πως είχε διακόσους κώδικες σε περγαμηνή, κι' ένα χειρόγραφο του ιστορικού Φραντζή, καθώς κι' ένα ειλητάριο τυλιγμένο σε αδράχτι, γραμμένο από τον ίδιο τον άγιο Νικάνορα, που ήτανε μακρύ δέκα μέτρα, με τις λειτουργίες του Βασιλείου, του

Χρυσοστόμου και των Προηγιασμένων.
Τα περισσότερα φαίνεται πως χαθήκανε, κι' απομείνανε μοναχά εικόνες που δεν είναι πολύ παληές κι' ως χίλια βιβλία τυπωμένα, μαζί με λίγα χειρόγραφα σε χαρτί.
Μιάμιση ώρα από τη Ζάμπορδα, βρίσκεται το μοναστηράκι της Παλιοπαναγιάς του Τουρνικίου. Είναι χτισμένο στην ακροποταμιά, κι' αποπάνω του στέκεται η περήφανη Βουνάσα. Το μέρος είναι δασωμένο κ' έμορφο.
Η εκκλησιά είναι πολύ παλιά, από τα βυζαντινά χρόνια, κ' έχει δυο πατώματα. Η κάτω εκκλησιά βρίσκεται μέσα στη γη, κ' είναι ζωγραφισμένη "δια χειρός του ταπεινού αγιογράφου Πάνου εξ Ιωαννίνων. 1730". Η απάνω εκκλησιά έχει παλαιότερες αγιογραφίες.
Κλαίγει η ψυχή σου βλέποντας αυτά τα σεβάσμια κι' αγιασμένα χτίρια ρημαγμένα, παρατημένα στην αλησμονιά, ασυμπόνετα, δίχως αγάπη.
"Τις δώσει οφθαλμοίς μου πηγήν δακρύων, και κλαύσομαι τον λαόν τούτον;"

(από το βιβλίο "*Γίγαντες ταπεινοί*", Ακρίτας 2000)

(Πηγή ηλ. κειμένου: "Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού")